

راهبردهای جهاد فرهنگی در تقابل با ناتوی فرهنگی

مصطفی آخوندی

عضو هیات علمی پژوهشکده تحقیقات اسلامی

اشاره

در سال ۱۹۹۹ م. خانم فرانسیس استیونر ساندرس از متخصصان جنگ جهانی دوم با نوشتن کتاب «جنگ سرد فرهنگی» به افشای ماهیت ناتوی فرهنگی و نقش آن در فروپاشی شوروی سابق پرداخت، و این اعلان خطری برای همه کشورهای اسلامی به ویژه جمهوری اسلامی ایران بود. این نوشتار ضمن اشاره به خطر و ویژگی‌ها و اهداف ناتوی فرهنگی و اخطار مقام معظم رهبری نسبت به خطر بزرگ ناتوی فرهنگی، درصدد تبیین این مطالب است: تأکید آموزه‌های دینی بر جهاد فرهنگی، الزامات و ضروریات و چالش‌های جهاد فرهنگی، و تبیین راهبردها و راهکارهای جهاد فرهنگی در تقابل با ناتوی فرهنگی.

کلیدواژه‌ها: ناتوی فرهنگی، جهاد فرهنگی، راهبردها و راهکارها.

ناتوی فرهنگی چیست؟

در سال ۱۹۹۹ م (هشت سال پیش) خانم «فرانسیس استیونر ساندرس» از متخصصان جنگ جهانی دوم کتابی با عنوان «جنگ سرد فرهنگی» منتشر کرد و به نقش سازمان سیا در استفاده از روش‌های نرم فرهنگی در ابعاد مختلف آن پرداخت. و ناتوی فرهنگی را استراتژی فرهنگی سازمان سیا نامید.

از نظر خانم «ساندرس» سازمان سیا در مقام «وزارت فرهنگ بلوک غرب» عمل می‌کرد و توانست کنگره آزادی فرهنگی را در ژوئن ۱۹۵۰ م با حضور یکصد نویسنده از سراسر جهان

در برلین تأسیس کند، از مهم‌ترین اقدامات این کنگره، آزادی فرهنگی و ایجاد نشریات علیه مخالفان بود، که توانست در فروپاشی شوروی موفق شود.

نیکسون، رئیس جمهور اسبق آمریکا گفته بود: «ما در رقابت با شوروی باید در دو جبهه پیروز شویم: اقتصاد و ایدئولوژی.»^۱ بر این اساس برخی بر این عقیده‌اند که عامل اصلی فروپاشی شوروی، جنگ فرهنگی بود که با مهارت کامل و با صرف هزینه‌های گسترده، بر دانش، بینش و رفتار مردم، نخبگان، مدیران و دولتمردان شوروی و بلوک شرق تأثیر گذاشت و سرانجام بلوک قدرتمند شوروی را از هم متلاشی کرد.^۲

ویژگی‌های ناتوی فرهنگی

ناتوی فرهنگی به دلیل ویژگی‌های خود از پیچیدگی خاصی برخوردار است و خطرش افزون‌تر از ناتوی نظامی است و قهراً مقابله با آن نیز با مشکلات بیشتری مواجه خواهد بود. این ویژگی‌ها عبارتند از:

۱. نامحسوس و نامرئی بودن اقدامات، فعالیت‌ها و تجهیزات مخصوص به خود.
۲. به ظاهر رسمی و قانونی بودن؛ مانند تولید و نمایش فیلم، انتشار کتاب و مجله و روزنامه، سخنرانی، مباحثه، شعر، رمان، عکس و... در قالب ترویج فرهنگ و هنر و تبادل اندیشه و تضارب آراء.
۳. دراز مدت و دیر پا بودن و ماندگار در روح و فکر و تخریب اندیشه‌ها.
۴. هدف گرفتن فرهنگ به عنوان سنگ زیرین و پایه اصلی جامعه و نسخ هویت اسلامی و ملی و بیگانه کردن انسانها از خود.
۵. استفاده از تمامی حربه‌های سیاسی، اقتصادی، نظامی، روانی، تبلیغاتی و....
۶. با برنامه عمل کردن و داشتن طرح و برنامه در فواصل کوتاه مدت، میان مدت و دراز مدت؛ برنامه‌هایی با عنوان: ایران‌شناسی، اسلام‌شناسی، شیعه‌شناسی، عاشورا‌شناسی و فرهنگ انتظار.
۷. استفاده از ابزارها و امکانات تکنولوژیکی گسترده و متنوع با تخصیص بودجه‌های کلان.^۳

۸. استفاده از ادبیات و الفاظ مردم‌پسند، مانند: آزادی، دموکراسی، حقوق بشر، امنیت، پیشرفت، تمدن، توسعه و تبادل فرهنگی و....

۹. بهره‌گیری گسترده از مواد مخدر، سایت‌های مستهجن و فساد و فحشاء.

۱۰. سود جستن از شیوه‌های نوین و متنوع، مثلاً امروز نمی‌گویند: «دین افیون جامعه است» بلکه می‌گویند: «دین باید خصوصی شود و به درون خانه‌ها برود و از صحنه اجتماع و سیاست خارج گردد»، به همین جهت در فرانسه و ترکیه منع حجاب می‌شود و برخی کشورها در ب مساجد را می‌بندند.

۱۱. حرمت شکنی و توهین به مقدسات، مانند: توهین به ساحت قدس پیامبر اعظم (ص) با نوشتن کتاب توسط سلمان رشدی مرتد و انتشار کاریکاتور در کشور دانمارک، و توهین به قرآن و... .

هدف ناتوی فرهنگی

دشمن، عقبه جمهوری اسلامی ایران یعنی اخلاق اسلامی، ایمان و توکل به خدا، ارزش‌های الهی و علاقه به اسلام را هدف قرار داده و با شعار دهکده جهانی، جهانی‌سازی و... به صدور آزادانه فرهنگ مصرفی، گسترش ضد ارزش‌ها، تحمیل سبک زندگی غربی و نابودی سنت‌های اصیل فرهنگی در زیر چرخ مدرنیته و دیجیتالی شدن زندگی روی آورده است. فریاد بلند ناتوی فرهنگی عاری ساختن جهان اسلام از هویت انسانی-اسلامی و نیز براندازی نظام جمهوری اسلامی است، دشمن این هدف استراتژیک را به صراحت بیان کرده است.

«دیوید کیو» مأمور سازمان سیا می‌گوید:

مهم‌ترین حرکت در براندازی جمهوری اسلامی ایران، تغییر فرهنگ فعلی ایران است و ما مصمم به آن هستیم.^۴

شجاع‌الدین شفا، ضد انقلاب مقیم خارج می‌نویسد:

اصولاً استراتژی جدید ما مبارزه فرهنگی است. ما باید بینش مردم را عوض کنیم تا جمهوری اسلامی ساقط شود.^۵

شیوه‌ها و ابزارها

هدف ناتوی فرهنگی روشن است. او برای رسیدن به این هدف، شیوه‌ها و ابزارهای گوناگون و متنوعی به کار گرفته است؛ شیوه‌هایی مانند:

۱. تربیت دست‌آموزها و مهره‌هایی چون: سیاستمداران، اساتید دانشگاهها، دانشجویان فارغ‌التحصیل غرب، تاجران، صاحبان قلم، هنرمندان و شاعران.
  ۲. ارائه الگوها و نمونه‌ها و ترویج فرهنگ غربی مبنی بر برهنگی و بی‌حجابی.
  ۳. تبلیغ فراماسونری، بهائیت، ترویج سکولاریسم و پشتیبانی احزاب و گروههای همسو.
  ۴. تشکیل مسابقات بین‌المللی ادبی، هنری، علمی، ورزشی و... منطبق بر ارزش‌های غربی.
  ۵. اعزام مستشاران خارجی و شرکت‌های چند ملیتی.
  ۶. طرح و تفسیر دموکراسی به شیوه غربی و ترویج فرهنگ تسامح و تساهل و بی‌تفاوتی و از بین بردن غیرت دینی و ملی.
  ۷. تقدس‌زدایی و حمله به ارزش‌ها؛ اهانت به خدا، پیامبران، قرآن، دین، ائمه اطهار (علیهم‌السلام) و ولایت فقیه، روحانیت و مقدسات.
  ۸. امام‌زدایی و ولایت‌ستیزی و تهاجم به اصل ولایت فقیه.
  ۹. شایعه‌پراکنی و ایجاد جنگ روانی.
  ۱۰. ایجاد بحرانهای اخلاقی و معنوی توسط شبکه‌های فساد و فحشاء.
  ۱۱. ایجاد روحیه یأس و ناامیدی.
  ۱۲. بدبین کردن مردم نسبت به مسئولان نظام و روحانیت.
  ۱۳. تیره و مبهم نشان دادن آینده انقلاب اسلامی و ناکارآمدی دین در اداره جامعه.
- و ابزارهایی چون خبرگزاری‌ها، مطبوعات، رسانه‌های خبری (رادیو، تلویزیون) سینما و تأثر، مواد مخدر، کالاهای صادراتی، اینترنت، سایت‌های مستهجن، CDهای فاسد و... را به کار گرفته است.

اخطار و هشدار

مقام معظم رهبری در دهه دوم انقلاب اسلامی هشدارهای لازم را داده‌اند. ایشان ابتدا بحث تهاجم فرهنگی، سپس شبیخون فرهنگی، و در پایان دهه ۱۳۷۰ بحث فروپاشی شوروی را مطرح کردند و در ۱۸ / ۸ / ۸۵ نسبت به خطر ناتوی فرهنگی هشدارهای لازم را بیان داشتند و فرمودند: هدف قدرتهای استکباری از تهاجم فرهنگی علیه انقلاب اسلامی، بی‌اعتقاد کردن نسل نو به دین، اصول انقلابی و تفکر فعالی است که دشمنان اسلام را به

هراس انداخته (است).^۶ هدف این است که... به اصل انقلاب ضربه بزنند.^۷ من به شما عرض کنم تسلط فرهنگی از تسلط اقتصادی و از تسلط سیاسی هم خطرناک تر است.^۸ امام خمینی (ره) فرمود: ما از حصر اقتصادی نمی ترسیم، ما از دخالت نظامی نمی ترسیم؛ آن چیزی که ما را می ترساند وابستگی فرهنگی است، استقلال و موجودیت هر جامعه از استقلال آن نشأت می گیرد و ساده اندیشی است که گمان شود با وابستگی فرهنگی، استقلال در ابعاد دیگر یا یکی از آنها امکان پذیر است.^۹

جهاد فرهنگی

برای مقابله با «جبهه ناتوی فرهنگی» جز اقدام به جهاد فرهنگی گسترده راهی باقی نمانده است. یک بسیج همگانی لازم است. خواص، نخبگان و فرهیختگان رسالتی سنگین بر دوش دارند. امیر مؤمنان (ع) در موارد گوناگون در نهج البلاغه به این مسأله اشاره دارد و می فرماید:

اللَّهُ اللَّهُ فِي الْجِهَادِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَأَلْسِنَتِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ.^{۱۰}

خدا را! خدا را! درباره جهاد با اموال و جانها و زبانهای خویش در راه خدا.

الگوی جهاد فرهنگی پیامبر اعظم (ص) و اهل بیت او هستند. از ویژگیهای پیامبر خدا (ص) خستگی ناپذیری او در این راه بود. آن حضرت با وجود همه تهمت‌ها، تکذیب‌ها و تهدیدها از جانب مشرکان و دشمنان کینه‌توز سیزده سال در مکه و ده سال در مدینه به نشر اسلام پرداخت و بر راه و سخن خود پایداری کرد تا سرانجام پیروز شد. امام علی (ع) در مورد این حرکت فرهنگی رسول گرامی اسلام (ص) فرمود:

أَرْسَلَهُ دَاعِيًا إِلَى الْحَقِّ وَ شَاهِدًا عَلَى الْخَلْقِ، فَبَلَّغَ رِسَالَاتِ رَبِّهِ غَيْرَ وَاوٍ وَ لَا مَقْصِرٍ، وَ جَاهِدَ فِي اللَّهِ أَعْدَاءَهُ غَيْرَ وَاوِينَ وَ لَا مُعْذِرٍ.^{۱۱}

خداوند پیامبر (ص) را فرستاد تا دعوت کننده به حق، و گواه اعمال خلق باشد. پیامبر (ص) بدون سُستی و کوتاهی، رسالت پروردگارش را رسانید، و در راه خدا با دشمنان بدون عذر تراشی جهاد کرد.

الزامها و ضرورت‌های جهاد فرهنگی

جهاد فرهنگی با مشکلات و سختی‌های فراوانی رو به رو است و با جهاد نظامی تفاوت بسیار دارد، به همین دلیل «جهاد اکبر» نامیده شده است. این سختی‌ها عبارت است از: شنیدن

تهدید و تکذیب و تهمت^{۱۲} که شخص باید از آبرو گرو بگذارد؛ رو به رو شدن با قوم جاهل و نادان^{۱۳} که از منطق بی بهره‌اند؛ نتیجه جهاد فرهنگی تدریجی است نه آنی، باید صبر کرد تا به ثمر بنشیند، گاه همانند نوح پیامبر ۹۵۰ سال تلاش و تبلیغ می‌کند، اما نتیجه‌اش ایمان آوردن گروه اندکی به تعداد سرنشینان کشتی هستند؛ برخلاف پیروزی نظامی که تشویق‌ها و تقدیرها در پی دارد، و به جز خدا کسی مجاهد فرهنگی را تشویق نمی‌کند.

برخلاف جهاد نظامی که غنایمی دارد، در جهاد فرهنگی غنیمت مادی و دستمزدی در کار نیست. از این رو برای اثربخشی و کارآیی جهاد فرهنگی در عرصه عمل باید الزامهای آن را پذیرفت. مانند:

۱. در جهاد فرهنگی باید توهین‌ها، قداست‌شکنی‌ها، استهزاءها را تحمل کرد و با شکیبایی به کار خود ادامه داد.

۲. جهاد فرهنگی باید تداوم یابد، چون نتیجه و ثمره آن آنی نیست، علاوه که شیخون فرهنگی دشمن نیز مقطعی نیست، تا وقتی دشمن در میدان است، ما نیز باید در میدان مبارزه حضور داشته باشیم، حتی اگر دشمنان نیز از تبلیغ و اهداف خود دست بردارند، ما نباید نسبت به تبلیغ دین سست شویم و کنار بکشیم.

ابوعبدالله جعفری می‌گوید: امام باقر(ع) به من فرمود: نزد شما یک مسلمان تا چند وقت مرزبان می‌باشد؟ گفتم: چهل شبانه‌روز. فرمود: ولی مرزبانی ما تا پایان روزگار است.^{۱۴} پیام این روایت آن است که مرزبانی از اسلام ناب و حق و حقیقت همیشه و تا پایان روزگار ادامه خواهد داشت و تعطیلی بردار نیست.

۳. صبر و پایداری. پایداری در مقابل ناتوی فرهنگی پیروزی را نوید می‌دهد و دشمن را در رسیدن به اهدافش ناکام می‌گذارد. دشمن گاه با حجم سنگین تبلیغات، افتراء و تهمت، بی‌آبرویی و... می‌کوشد رقیب را از ادامه کار خسته کند، ولی قرآن می‌فرماید صبر و شکیبایی را پیشه خود سازید:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ. (آل عمران: ۲۰۰)

ای مؤمنان، صبر کنید و ایستادگی ورزید و مرزها را نگهبانی کنید و تقوا پیشه سازید امید است که رستگار شوید.

۴. دغدغه دین داشتن: در جهاد فرهنگی باید دغدغه دین داشت و از بی‌تفاوتی بیرون آمد.

امام علی (ع) ضمن مقایسه نیروهای عصر خود با نیروهای عصر پیامبر (ص) در پیشبرد اسلام و دغدغه دین داشتن، با سرزنش یارانش فرمود:

وَلَعَمْرِي لَوْ كُنَّا نَأْتِي مَا أَتَيْتُمْ، مَا قَامَ لِلدِّينِ عُمُودٌ، وَلَا أَخْضَرُ لِلْإِيمَانِ عُودٌ.^{۱۵}

به جانم سوگند! اگر ما در مبارزه مثل شما بودیم هرگز پایه‌ای برای دین استوار نمی‌ماند، و شاخه‌ای از درخت ایمان سبز نمی‌گردید.

۵. صدق و راستی. مجاهدان عرصه فرهنگ باید بر سر عهدی که با خدا بستند، صادقانه بایستند. «مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَبِهِمْ مِنْ قَضَىٰ تَحِبُّهُ وَمِنْهُمْ مَن يَنْتَظِرُ.» (احزاب: ۲۳)

زدودن پیرایه‌ها و ریاکاری‌ها و آراسته شدن به صداقت و راستی، نصرت الهی را به ارمغان می‌آورد و ابزار و شیوه‌های فرهنگی را کارآمد می‌سازد.
امام علی (ع) فرمود:

فَلَمَّا رَأَى اللَّهُ صِدْقَنَا أَنْزَلَ بِعَدْوَتِنَا الْكِتَابَ وَأَنْزَلَ عَلَيْنَا النَّصْرَ.^{۱۶}

آنگاه که خداوند صدق و راستی ما را دید شکست را بر دشمنانمان فرود آورد و بر ما یاری فرستاد.

۶. توکل. در عرصه جهاد فرهنگی ضمن فراهم ساختن مقدمات و بسترهای فرهنگی، باید به خدا توکل کرد و از هیاهو و ارباب و تهدید دشمن نهراسید.

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَىٰ اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ. (توبه: ۵۱)

بگو: «هیچ حادثه‌ای برای ما رخ نمی‌دهد، مگر آنچه خداوند برای ما نوشته و مقرر داشته است؛ او مولا (و سرپرست) ماست؛ و مؤمنان باید تنها بر خدا توکل کنند!»

هرچند که جهاد فرهنگی مشکلاتی افزون بر جهاد نظامی دارد، لیکن پاداش آن برتر و چون سنتی حسنه همیشه جاری و ساری است. امام صادق (ع) از پیامبر (ص) نقل می‌کند: هر کس روش نیکی پدید آورد و آن را رواج دهد ثواب آن را می‌برد و تا روز قیامت برابر پاداشی که به عاملان آن سنت خوب می‌دهند، به او نیز داده می‌شود بدون آن که از پاداش دیگران چیزی کاسته شود.^{۱۷} و اینکه در روایات مداد علماء از خون شهیدان برتر شمرده شده و برای مجاهدان فرهنگی، درجات، مغفرت و رحمت الهی نوشته شده در همین راستا تفسیر می‌شود، چرا که با جهاد فرهنگی، دین الهی حفظ و پیرایه‌ها و حملات به دین دفع و ارزش‌های الهی پایدار می‌مانند.^{۱۸}

راهبردها و راهکارهای جهاد فرهنگی

راهبرد (استراتژی): به معنای روش و یا سیاست کلی برای نیل به هدف‌های معین است. همچنین هنر یا علم توسعه و به‌کارگیری بهتر امکانات در جهت نیل به هدف معین را راهبرد گویند.^{۱۹}

راهکار: ترتیب، ترکیب و ساختارهایی است که انجام و تکمیل، یا شیوه اجرای اهداف، وظایف، نیازها یا فرایندهای معین را آسان یا ممکن می‌سازد.^{۲۰} در این بخش از مقاله به راهبرد جهاد فرهنگی در تقابل با ناتوی فرهنگی می‌پردازیم:

۱. شناخت هدف، ابزار، شیوه و راهکارهای دشمن، نخستین گام ضروری در جهاد فرهنگی است. مجاهدی که دشمن را نمی‌شناسد، نمی‌تواند راهکارهای مناسب مبارزه با او را طراحی کند. مقام معظم رهبری فرمود:

هجوم فرهنگی را با تفنگ نمی‌شود جواب داد، تفنگ او قلم اوست... چشمها را باید باز کرد؛ صحنه را شناخت؛ مثل جنگ نظامی که بدون شناسایی و بدون دیده‌بان و بدون داشتن وضعیت دشمن، چشمش را بیندازد پایین، برود جلو، شکست خواهد خورد؛ در جنگ فرهنگی هم همینطور است.^{۲۱}

امیر مؤمنان (ع) به کمیل فرمود:

يَا كَمِيلُ مَا مِنْ حَرَكَةٍ اِلَّا وَ اَنْتَ مُتَحَاجٌّ اِلَيَّ مَعْرِفَتِهِ.^{۲۲}

ای کمیل! هیچ حرکتی نیست مگر آن که تو در آن به شناخت و آگاهی نیازمندی.

این وظیفه سنگین بر دوش مسئولان، اندیشمندان، فرهیختگان و خواص است که دشمن را خوب بشناسند و مردم را نیز بدان آگاه کنند. شناخت و آگاهی از برنامه‌های دشمن، به مثابه چراغی است که با کاویدن تاریکی‌ها و چالش‌ها، به برنامه‌ریزی و طراحی درست کمک شایانی می‌کند.

۲. برنامه‌ریزی فرهنگی. پس از شناخت دشمن، برنامه‌ریزی لازم است؛ لذا مسئولان ارگانها، وزارتخانه‌ها، دفاتر فرهنگی و... می‌بایست با هماهنگی، یک برنامه جامع و کامل را طراحی کنند. این برنامه‌ریزی می‌بایست از این ویژگی‌ها برخوردار باشد:

۱- ۲. کلان‌نگر و جامع. هرچند هدف‌های جزئی نیز نباید فراموش شود، لیکن پرداختن به آنها نباید مسئولان عرصه فرهنگی را از پرداختن به اهداف کلان و اساسی غافل کند.

از این رو مراکز تصمیم‌گیری، نقاط حساس و طرح‌های کلان و ریشه‌ای دشمن باید در برنامه، هدف قرار گیرند.

۲-۲. آینده‌نگری و پیش‌بینی توطئه‌های دشمن.

۲-۳. تنوع‌پذیری و پرهیز از یکسان‌روی و تکراری شدن.

۲-۴. مصون‌سازی نه محدودیت‌نگری، یعنی به گونه‌ای برنامه‌ریزی شود که افراد به‌ویژه جوانان با آگاهی و یا اختیار نه به اجبار و اکراه از آلودگی پرهیز کنند.

۲-۵. تقویت روحیه دشمن‌ستیزی و ایجاد تنفر قلبی نسبت به دشمن.

۲-۶. شورآفرینی و نشاط‌انگیزی و ایجاد رغبت و ذوق برای مقابله با دشمن.

۲-۷. هماهنگ‌سازی بین ارگان‌های فرهنگی مانند: سازمان صدا و سیما، وزارت ارشاد اسلامی، سازمان تبلیغات، دفتر تبلیغات، ستادهای نماز جمعه، دفاتر فرهنگی و... .

۲-۸. توجه به اولویت پیشگیری بر درمان؛ همانند بهداشت که با شعار «پیشگیری بهتر از درمان است» عمل می‌کند.

۲-۹. توجه به پیشگیری از نفوذ دشمن در جامعه و مراکز فرهنگی، مانند: نفوذ در مطبوعات، رسانه‌ها، سینماها، دانشگاهها، اینترنت و سایت‌ها و... در صورت نفوذ پاکسازی مراکز یاد شده.

۲-۱۰. تکیه بر هویت دینی و ملی و دفاع از آنها. هویت دینی ما اسلام ناب محمدی (ص) و هویت ملی ما انقلاب اسلامی و فرهنگ و شاخصه‌های ملی کشور ایران است، به این فرهنگ غنی ببالیم و خود را همرنگ دشمنان در نیاوریم.

امام صادق (ع) فرمود: «خداوند به پیامبری از پیامبرانش دستور داد به مؤمنان بگوید: لباس دشمنان را نپوشید، غذای دشمنان را نخورید، به شیوه دشمنان من رفتار نکنید که در این صورت شما نیز همانند آنان و جزو دشمنان من خواهید شد.»^{۲۳}

۳. مبارزه جدی با فساد و فحشاء. مهم‌ترین شیوه دشمنان دین به عنوان یک استراتژی، نشر فساد و فحشاء در جوامع اسلامی و دینی است. قرآن کریم یکی از حيله‌های شیطان را فراخواندن به فساد و فحشاء می‌داند و می‌فرماید:

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاءِ. (بقره: ۲۶۸)

شیطان به شما وعده فقر می‌دهد و شما را به فحشاء دعوت می‌کند.

و در آیه ۲۱ سوره نور می‌فرماید:

قَاتِلْهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ.

او (شیطان) به فحشاء و زشتی دستور می‌دهد.

در این دو آیه به سه مسأله مهم: «فقر»، «فحشاء» و «منکر» اشاره شده است که هر کدام می‌تواند جامعه‌ای را به سقوط بکشاند. وقتی فقر و فساد و فحشاء پدید آمد، روح ایمان و جوانمردی و غیرت دینی و ملی از بین می‌رود و اندلسی دیگر پدید می‌آید.

مقام معظم رهبری می‌فرماید: «قدرت‌های سلطه‌گر، بزرگ‌ترین عامل توجیه و نشر فسادند، فساد اخلاقی، فساد جنسی و فساد اعتقادی.»^{۲۴} دشمنان مصداق این آیه شریفه‌اند: «يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا؛ (نور: ۱۹) دوست دارند که فساد و فحشاء در میان مؤمنان رواج یابد.» لذا در طول تاریخ به ویژه در فتح اندلس، بهره‌های لازم را از این راهکار برده‌اند. شهید مطهری در تبیین فتح اندلس به دست مسیحی‌ها می‌نویسد: «نقشه‌ای که مسیحیان برای تصرف اندلس و بیرون کشیدن آن از دست مسلمانان کشیدند این بود که به صورت دوستی و خدمت، وسایل عیاشی برای آنها فراهم کردند؛ باغها و بوستانها، وقف ساختن شراب شد. دختران زیبا و بی حجاب در خیابان‌ها به عشق و عاشق‌سازی پرداختند. سرگرمی‌ها شهوانی از هر جهت فراهم شد و روح ایمان و جوانمردی مُرد. پس از این جریان بود که توانستند مسلمانان را بی‌درنگ از دم تیغ بگذرانند.»^{۲۵}

دشمن اگر دیروز با ابزار غیر مدرن و فقط در کاباره‌ها و خیابانها توانسته بود جوانها را فاسد کند، امروز با ابزارهای مدرن دیجیتالی (رایانه، اینترنت، سایت‌های مبتذل، ماهواره و هزاران فیلم و CD فاسد) به درون خانه‌ها نفوذ کرده و قهراً خطرش بیش از گذشته است. لذا مقابله با او یک مبارزه جدی می‌طلبد و باید اخطارهای مقام معظم رهبری را جدی بگیریم که می‌فرماید:

(دشمن) از طریق باندهای فساد در تلاش است تا جوانان ما را به سوی تباهی سوق دهد، ولی ما با این مفسدان در هر کجا باشند، با شدت برخورد می‌کنیم، زیرا آنها را تباه‌کننده کشور می‌دانیم.^{۲۶}

در قرآن کریم برای مبارزه و ریشه‌کنی فساد و فحشاء سخت تأکید شده است. در یکجا مردم را از نزدیک شدن به فحشاء پرهیز می‌دهد: «وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ؛ (انعام: ۱۵۱)

به فواحش، آشکار یا پنهان نزدیک نشوید.» فواحش جمع فاحشه به معنای گناهانی است که فوق العاده زشت و تنفرآمیز و وسوسه‌انگیز است، مانند زنا و فحشاء.^{۲۷}

و در جای دیگر به جمع آوری و زندانی کردن زنان خیابانی و فاحشه دستور می‌دهد. «فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّىٰ يَتَوَفَّاهُنَّ؛ (نساء: ۱۵) آنان را در خانه‌ها زندانی کنید تا مرگشان فرارسد.» و در آیه دیگر رواج‌دهندگان فحشاء و فساد را به عذاب دردناک در دنیا و آخرت وعده می‌دهد:

إِنَّ الَّذِينَ يُجِبُونَ أَنْ تَسْبَحَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ. (نور: ۱۹)

کسانی که دوست می‌دارند فحشاء در جامعه دینی رواج یابد، برای آنان عذاب دردناک در دنیا و آخرت است.

این احکام شدید به خاطر آن است که فساد و فحشاء چون میکروبهای سریع التکثیر، جامعه دینی را آلوده می‌کند. و جامعه آلوده به فساد، جامعه‌ای است بی‌رمق و مرده که نه تنها قدرت دفاع از میکروبهای مهاجم را ندارد بلکه هویت خود را نیز از دست داده و به شیء بی‌خاصیت تبدیل می‌شود. شما از یک عضو فاسد بدن و یا غذای فاسد چه انتظاری دارید؟! به همین جهت مهاجمان فرهنگی، فساد و فحشاء را از قبیل: روابط نامشروع، بی‌بند و باری، عریان‌گرایی، دامن‌زدن به گناهان، شراب‌خواری و قمار را به صورت برنامه‌های سازمان‌یافته سرلوحه فعالیت‌های خود قرار دادند. بنابراین تنها با وجین علف‌های هرز جامعه است که گل‌های باغستان جامعه دینی به گل می‌نشینند.

۴. گسترش امر به معروف و نهی از منکر

مسئله امر به معروف و نهی از منکر یک وظیفه همگانی است. «كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ»^{۲۸} پیامبر اعظم (ص) فرمود: «همه شما مسئولید و نسبت به زیر دستان خود وظیفه دارید!»

امر به معروف و نهی از منکر اساس همه اصلاحات است و ضامن بقای دین. به گفته شهید مطهری: «امر به معروف و نهی از منکر، یگانه اصلی است که ضامن بقای اسلام و به اصطلاح علت مبقیه است. اصلاً اگر این اصل نباشد اسلامی نیست، رسیدگی کردن دائم به وضع مسلمانان است. آیا یک کارخانه بدون بازرسی و رسیدگی دائم مهندسان متخصص قابل بقاست؟! اصلاً آیا ممکن است یک سازمانی همین‌طور به حال خود باشد، هیچ درباره‌اش فکر

نکنیم و در همین حال به کار خود ادامه دهیم! ابداً. جامعه نیز چنین است؛ یک جامعه اسلامی اینطور است، بلکه صد در صد برتر و بالاتر.^{۲۹}

همه نیکی‌ها و حتی جهاد با آن عظمتش در مقابل این فریضه الهی، چون یک قطره در مقابل دریاست. امام علی (ع) فرمود:

وَمَا أَعْمَالُ الْبِرِّ كُلُّهَا وَالْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عِنْدَ الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ إِلَّا كَنْتَنَةٌ فِي بَحْرِ الْجَنَّةِ.^{۳۰}

تمام کارهای نیک (حتی) جهاد در راه خدا، در برابر امر به معروف و نهی از منکر، چون قطره‌ای (آب دهانی)، در برابر دریایی پهناور است.

امام باقر (ع) علت این عظمت و جایگاه رفیع امر به معروف را چنین بیان می‌فرماید:

... چون در پرتو امر به معروف و نهی از منکر، فرائض برپا، راهها امن، کسب‌ها حلال، مظالم به صاحبانش بازگردانده، زمین آباد، حق از دشمنان گرفته می‌شود و امر (حکومت) تحکیم می‌یابد.^{۳۱}

امروز یکی از راهکارهای دشمن خصوصی‌سازی دین و جدا کردن دین از سیاست و جامعه و محصور کردن آن به درون خانه‌هاست. و این یعنی مبارزه علنی با امر به معروف و نهی از منکر. بدین معنی که شما به عنوان یک مسلمان حق نداری دیگران را از فساد و فحشاء و منکر نهی کنی و با میکروبها و منکرات و گناهان جامعه مبارزه نمایی، چون به حریم خصوصی آنان گام نهاده‌ای؟ وقتی چنین شد و امر به معروف جای خود را به امر به منکر و زشتی‌ها داد، گناهان عادی و حتی قانونی می‌شوند، قبحشان از میان می‌رود و جامعه گناه آلود به آبشخور شیطان تبدیل می‌گردد.

بنابراین امر به معروف و نهی از منکر که دشمن به سوی آن نشانه رفته، یعنی مراقبت دائم از مؤمنان، جامعه دین‌مداری و ارزش‌های معنوی، اخلاقی و استواری انقلاب اسلامی و حفظ بسترهای سعادت خیز و تضعیف جبهه کفر و نفاق، احیای این اصل به عنوان یک راهکار مهم در تقابل با ناتوی فرهنگی، فقط وظیفه دولت و حکومت نیست، یک وظیفه و فریضه همگانی است که باید برای سالم‌سازی محیط زیست خود و ریشه‌کن کردن منکران و فساد و میکروبهای مسری گناه، بسیج شوند، وگرنه همه ضرر آن را خواهند دید. شما اگر در کشتی نشسته باشید، و فردی بخواهد کشتی را سوراخ کند، آیا به او اجازه می‌دهید؟! هرگز! چون می‌دانید سوراخ شدن کشتی، غرق شدن تمامی سرنشینان کشتی را در پی دارد.

۵. احیای فرهنگ اسلام ناب محمدی (ص)

اسلام ناب، دین جهانشمول است. «ان الدین عند الله الاسلام.» (آل عمران: ۱۹) و با فطرت انسانها هم آوا و هم سو است. اگر به درستی از آن تبلیغ شود و شاهد شیرین آن به کام انسانهای تشنه برسد، قلبها و دلها را به خود جذب می‌کند و فطرت‌های الهی را شیفته خود می‌سازد.

رهبر معظم انقلاب اسلامی خطاب به اساتید فرمود: «باید بکوشید روحیه و فرهنگ اسلامی را ترویج کنید.»^{۳۲}؛ «ما چرا باید از صادر کردن توحید، از صادر کردن اخلاق انبیاء، از صادر کردن روح فداکاری و اخلاص، از صادر کردن تزکیه اخلاقی به کشورهای دیگر خجالت بکشیم؟ ما این انقلاب را صادر می‌کنیم. ما اگر بتوانیم توحید و ترویج از مکتب انبیاء و ارائه روش‌های انسانی، پاکیزه، طیب، طاهر، صبر، استقامت و ایثار را به کشورهای دیگر صادر کنیم هیچ ابایی نداریم.»^{۳۳} دشمن از خوبی‌ها، ارزش‌ها و اخلاق پیامبران می‌ترسد، چراکه حیات و زندگی خود را تنها در جامعه لائیک و ضد خدایی جست‌وجو می‌کند، پس چرا از همین نقطه ضعف دشمن وارد نشویم و فرهنگ اسلام ناب را تبلیغ نکنیم!

۶. به شیوه تهاجمی عمل کردن، دشمنان اسلام ضعیف‌تر از آنند که موفق شوند نور خدا را که در نظام جمهوری اسلامی ایران تجلی یافته، خاموش کنند.

يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ آلِهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مِمَّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ. (صف: ۸)

می‌خواهند نور خدا را با دهان (تبلیغاتشان) خاموش کنند. ولی خدا نور خود را تمام می‌کند گرچه مشرکان را خوش نیاید.

لیکن واقعیتی را نمی‌شود انکار کرد و آن اینکه دشمنان با شیوه تهاجمی به میدان آمده و جوامع اسلامی را مرعوب و تحت سیطره تبلیغات گسترده خود درآورده‌اند. و شما می‌دانید در یک نبرد تنگاتنگ، پیوسته ابتکار عمل به دست کسی است که حالت تهاجم به خود گرفته و با حالت دفاعی قرار دادن رقیب، قدرت تفکر و اندیشه و برنامه‌ریزی درست را از او بازستانده باشد. امام علی (ع) فرمود:

أَغْرَوْهُمْ قَبْلَ أَنْ يَغْرَوْكُمْ، فَوَاللَّهِ مَا غَرِي قَوْمٌ قَطُّ فِي عَقْرِ دَارِهِمْ، إِلَّا ذَلُّوا. ^{۳۴}

پیش از آنکه آنان با شما بجنگند، با آنان نبرد کنید، به خدا سوگند، هر ملتی که درون خانه خود مورد هجوم قرار گیرد، ذلیل خواهد شد.

امام خمینی (ره) آن رهبر فرزانه، بصیر و هوشیار می‌فرمود: «همیشه با بصیرت و با

چشمانی باز به دشمنان خیره شوید و آنان را آرام نگذارید که اگر آرام گذارید، لحظه‌ای آرامتان نمی‌گذارند.^{۳۵}

سه نکته در این سخن نغز وجود دارد که خود تأکیدی بر توجه به راهکار تهاجم است. الف. با بصیرت و چشمانی باز به دشمن خیره شوید. خیره شدن به دشمن نشان از توجه و مراقبت کامل دارد، حتی یک لحظه هم نباید از دشمنان غافل شد.

ب. آرام نگذاشتن دشمن. یعنی پیوسته به دشمن حمله کنید، زندگی و آرامش را از او بگیرید و نگذارید با آرامش به سازماندهی و برنامه‌ریزی علیه شما بپردازد.

ج. چنین نیست که اگر شما به دشمن کاری نداشته باشید، او هم به شما کاری نداشته باشد، دشمنی و شرافرینی و دردسر سازی دشمنان همیشگی است و پایانی ندارد.

۷. برپایی نماز، دعا و احیای مساجد؛ اقامه نماز و دعا و قرآن و احیای مساجد به عنوان سنگر فرهنگی یکی از راهبردهای مؤثر در تقابل با ناتوی فرهنگی است. قرآن کریم به صراحت می‌فرماید:

إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ. (عنکبوت: ۴۵)

نماز از فحشاء و بدی‌ها باز می‌دارد.

آری نماز چنین است! اگر به درستی ادا شود چون هاله‌ای از نور قلب انسان را تسخیر می‌کند و جایی برای آلودگی آن باقی نمی‌گذارد. در روایات، نماز به پنج بار شست‌وشوی بدن تشبیه شده است. اگر کسی در ۲۴ ساعت پنج بار حمام کند، آیا در بدن او آلودگی دیده می‌شود؟! وقتی دلی به راستی از طریق نماز، دعا و قرآن به سوی خدا رفت، قهراً از رفتن به سوی شیطان باز می‌ماند، و به سوی گناه و فساد و فحشاء نمی‌رود. به این روایت توجه کنید:

جوانی از انصار پشت سر پیامبر (ص) نماز می‌خواند، در عین حال آلوده به گناه زشتی بود. ماجرا را به پیامبر (ص) گفتند: فرمود: «إِنَّ صَلَاتَهُ تَنْهَاهُ يَوْمًا.» سرانجام روزی نمازش او را از این گناه باز می‌دارد.^{۳۶}

دعا، سلاح مؤمن است، و چه سلاحی مؤثرتر و برنده‌تر از دعا در مقابل فرهنگ مبتذل دشمنان وجود دارد؟! مانند دعای کمیل، مناجات شعبانیه، دعای عهد که از سفارش‌های امام راحل می‌باشند.^{۳۷}

قرآن عروۃ الوثقیای زمینیان در حرکت به آسمان و ملکوت است، نور و هدایت و شفای دل‌ها می‌باشد. امام راحل (ره) حداقل هر ده روز یک بار قرآن را ختم می‌کرد.^{۳۸}

مساجد، سنگرهای مبارزه با دشمنان، پیوسته مورد حملات دشمنان بوده است، و احیای آنها دشمنان را در رسیدن به اهدافشان ناکام می‌گذارد.

کشاندن پای جوانها به مساجد و نماز، جاذبه‌دار کردن دعاها، مساجد، جلسات قرآن و سرمایه‌گذاری روی آنها بهترین راهکار مقابله با دشمنان فرهنگی است.

۸. عمق بخشیدن به بصیرت دینی، سیاسی و فرهنگی جامعه به‌ویژه جوانان.

تقویت بینش سیاسی و باورهای دینی چون عقبه‌ای مستحکم، جامعه به‌ویژه جوانان را در برابر بمباران فرهنگی ناتوان محافظت می‌کند و او را در مقابل موجهای سنگین تبلیغاتی مقاوم می‌سازد. چراغ معنویات و ایمان آنگاه پرفروغ است که پشتوانه‌ای از بصیرت داشته باشد وگرنه فرد به خاطر ضعف ایمان و فقدان بصیرت دینی - سیاسی مجذوب تبلیغات پرزرق و برق و پرفریب دشمنان می‌شود. همچنان که قرآن می‌فرماید:

وَلْتَصْنَعِ إِلَيْهِ أَفئِدَةً الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَلِيَرَوْهُ وَليَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ. (انعام: ۱۱۳)

نتیجه (وسوسه‌های شیطان و تبلیغات شیطان‌صفتان) این خواهد شد که دل‌های منکران قیامت، به آنها متمایل گردد؛ و به آن راضی شوند؛ و هر گناهی که بخواهند، انجام دهند!

مقام معظم رهبری در تبیین این راهکار چنین می‌فرماید: «در خودتان بصیرت ایجاد کنید؛ قدرت تحلیل در خودتان ایجاد کنید؛ قدرتی که بتواند از واقعیت‌های جامعه، یک جمع‌بندی ذهنی برای خودتان به وجود بیاورد و چیزی را بشناسید. این قدرت تحلیل خیلی مهم است. هر ضربه‌ای که در طول تاریخ ما مسلمانان خوردیم از ضعف قدرت تحلیل بود. در صدر اسلام هم ضرباتی که خوردیم همین‌طور بوده... نگذارید که دشمن از بی‌بصیرتی و ناآگاهی ما استفاده بکند و واقعیتی را واژگون جلوه دهد.»^{۳۹}

«تمام مشکلاتی که برای افراد یا اجتماعات بشر پیش می‌آید، بر اثر یکی از این دو است؛ یا عدم بصیرت، یا عدم صبر. یا دچار غفلت می‌شوند و واقعیت‌ها را تشخیص نمی‌دهند؛ حقایق را نمی‌فهمند؛ یا با وجود فهمیدن واقعیات از ایستادگی خسته می‌شوند.»^{۴۰}

۹. افشاگری و تبیین مواضع و اهداف دشمن. دشمن‌شناسی جزو اصول و اساس دین ماست. چنانچه دشمن را نشناسیم، نمی‌توانیم از او تبری داشته باشیم. تویی و تبری بر شناخت دوست و دشمن استوار است. از این روزه وظایف دست‌اندرکاران است که ماهیت و اهداف دشمن را برای جامعه نمایان کنند و او را خوب بشناسانند. وقتی بچه‌ای از مار کشته فرار می‌کند که ماهیت کشته‌شده آن را درک کند وگرنه فریفته ظاهر خوش خط و خال آن می‌گردد.

نکته قابل توجه در افشاگری و شناساندن دشمن این است که به شیوه منطقی و استدلالی و بیان واقعیات استوار باشد نه ناسزاگویی و پرداختن به سخنان ناهنجار که از فرهنگ اسلام ناب فاصله دارد. امیر مؤمنان (ع) در گفتاری اصحابش را از شیوه بدگویی و ناسزاگویی نهی کرد و راه افشاگری را توصیه نمود:

إِنِّي أُكْرَهُ لَكُمْ أَنْ تَكُونُوا سَبَّابِينَ، وَلَكِنَّكُمْ لَوْ وَصَفْتُمْ أَعْمَالَهُمْ وَذَكَرْتُمْ خَائِلَهُمْ كَأَنَّ أَصُوبَ فِي الْقَوْلِ
وَأَبْلَغَ فِي الْعُذْرِ.^{۴۱}

من خوش ندارم که شما دشنام دهنده باشید، اما اگر کردارشان را تعریف و حالات آنان را بازگو می‌کردید به سخن راست نزدیک‌تر، و عذرپذیرتر بود.

۱۰. تداوم و ایستادگی؛ یکی از مشکلات گریبانگیر مجاهدان فرهنگی ابتر گذاشتن برنامه‌ها، رها کردن کار در وسط راه و نایستادن تا پایان عمل است. مقام معظم رهبری می‌فرماید: «تمام مشکلاتی که برای افراد یا اجتماعات بشر پیش می‌آید، بر اثر یکی از این دو است: «یا عدم بصیرت» و یا «عدم صبر».^{۴۲} صبر و ایستادگی در پای عمل از عوامل مهم پیروزی است؛ و دشمن با اهرم‌های فشار روانی، ارباب، ارباب و حتی کشتن می‌کوشد تا مجاهدان کم‌طاقت را از میدان مبارزه بیرون راند. جهاد فرهنگی استقامت و پایداری و حتی شهادت می‌طلبد تا به پیروزی نهایی برسد. امام خمینی (ره) می‌فرماید:

این روشن است که شکستن فرهنگ شرق و غرب، بی‌شهادت میسر نیست، من بار دیگر از مسئولین بالای نظام جمهوری اسلامی می‌خواهم که از هیچ کس و هیچ چیز جز خدای بزرگ نترسند و کمرها را ببندند و دست از مبارزه و جهاد علیه فساد و فحشای سرمایه‌داری غرب و پوچی کمونیزم نکشند که ما هنوز در قدم‌های اول مبارزه جهانی خود علیه غرب و شرقیم.^{۴۳}

نتیجه‌گیری

بی‌تردید «ناتوی فرهنگی» برای رسیدن به اهداف خود از همه توانایی‌ها و شیوه‌ها و راهکارها استفاده می‌کند و هدف او انهدام عقبه نظام اسلامی و دین و اخلاق مردم جهت براندازی یا بی‌محتوا کردن جمهوری اسلامی می‌باشد. دشمن در عرصه فرهنگی در پی اندلسی دیگر است تا به آسانی سنگرهای از پیش تعیین شده را فتح کند. آنچه در این نبرد کارساز است، جهاد فرهنگی و بسیج عمومی مسئولان و دست‌اندرکاران فرهنگی را می‌طلبد تا با به‌کارگیری راهبردها و راهکارهای طراحی شده در تقابل با ناتوی فرهنگی پیروزی را نصیب

خود سازند. مانند: شناخت راهکارهای دشمن، برنامه‌ریزی فرهنگی، مبارزه جدی با فساد و فحشاء، گسترش امر به معروف و نهی از منکر، احیای فرهنگ اسلام ناب، تهاجمی عمل کردن، احیای نماز و دعا و مساجد، عمق بخشیدن به بصیرت دینی، سیاسی و فرهنگی جامعه، افشاگری مواضع دشمن و تداوم و ایستادگی جهت نیل به پیروزی کامل در تقابل با ناتوی فرهنگی.

پی‌نوشتها:

۱. فرانسیس استونز ساندرس، جنگ سرد فرهنگی، بنیاد فرهنگی پژوهشی غرب‌شناسی، ص ۲.
۲. بهشتی‌نژاد، مهدی، ناتوی فرهنگی در تقابل با هویت اسلامی و ملی، هفته‌نامه پرتو، شماره ۳۷۱، اسفند ۸۵، ص ۴.
۳. پیشین.
۴. خرم، مسعود، هویت، ص ۱۸.
۵. ر.ک. نفوذ و استحاله، معاونت سیاسی نمایندگی ولی فقیه در قرارگاه ثارالله، ص ۱۷.
۶. نسل کوثر، ص ۱۹۱.
۷. همان.
۸. سخنرانی در دیدار با مردم اراک.
۹. صحیفه نور، ج ۱۲، ص ۵۴، سخنرانی ۵۹/۲/۱.
۱۰. نهج البلاغه، نامه ۴۷، بند ۶، ترجمه محمد دشتی، ص ۵۵۹. همچنین به حکمت ۳۷۳، ص ۷۱۸ و ۳۷۴، ص ۷۱۸ و ۳۷۵، ص ۷۲۰ مراجعه شود.
۱۱. نهج البلاغه، خطبه ۱۱۶، ترجمه محمد دشتی، ص ۲۲۵.
۱۲. ر.ک. احقاف، آیه ۲۱.
۱۳. ر.ک. احقاف: آیه ۲۳.
۱۴. لکن رباطنا الذهر (وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۱۳۹، ح ۲۰۱۶۴، آل‌البیته).
۱۵. نهج البلاغه، خطبه ۵۶، ص ۱۰۶.
۱۶. پیشین.
۱۷. وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۲۴، ح ۱۹۹۳۷.
۱۸. همان، ص ۱۲، ح ۱۹۹۰۸.
۱۹. فرهنگ علوم سیاسی، علی‌آقابخشی و مینو افشاری‌زاده، نشر چاپار، ص ۶۶۰.
۲۰. همان.
۲۱. روزنامه رسالت، ۱۳/۳/۶۹.
۲۲. حسن ابن شعبه حرانی، تحف العقول، ترجمه احمد جنتی، ص ۱۷۱.
۲۳. وسائل الشیعه، ج ۳، ص ۲۵۹.
۲۴. نسل کوثر، ص ۱۹۱، به نقل از: پیام انقلاب (سخنرانی مقام معظم رهبری، دردوران ریاست جمهوری در مقر سازمان ملل).
۲۵. امدادهای غیبی، ص ۴۲، صدرا.
۲۶. روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۶/۱۱/۷۱.

۲۷. تفسیر نمونه، ج ۶، ص ۳۴.
۲۸. سیوطی، جامع الصغیر.
۲۹. مجموعه آثار، ج ۱۷، ص ۲۳۵.
۳۰. نهج البلاغه، حکمت ۳۷۴، ترجمه محمد دشتی، ص ۷۲۰.
۳۱. فروع کافی، ج ۵، ص ۵۶.
۳۲. ۷۱/۹/۲۵، دیدار گروهی از زنان، به مناسبت میلاد حضرت زهرا(س) و روز زن.
۳۳. ر.ک. حدیث ولایت، ج ۱، ص ۲۴۶، سخنرانی ۶۸/۴/۱۹.
۳۴. نهج البلاغه، خطبه ۲۷، ترجمه محمد دشتی، ص ۷۴.
۳۵. پیام نوروزی، ۲ فروردین ۱۳۶۸.
۳۶. تفسیر نمونه، ج ۱۶، ص ۲۸۷.
۳۷. ر.ک. حدیث ولایت، ص ۲۸۸، پایه پای آفتاب، ج ۱، ص ۱۸۳.
۳۸. هفته‌نامه زن روز، شماره ۷۷۴.
۳۹. سخنرانی، ۷۷/۱۱/۲۰.
۴۰. همان.
۴۱. نهج البلاغه، خطبه ۲۰۶، ص ۴۲۸.
۴۲. سخنرانی، ۷۲/۱۱/۲۰.
۴۳. پیام نوروزی، ۲ فروردین ۱۳۶۸.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی